

KNJIŽEVNI IMENIK

GANE TODOROVSKI

Na tragu mira i uzvišenosti stvaralaca iz porodice velikih pesnika, čiji je izvrstan prevodilac na makedonski jezik, Gane Todorovski upražnjava još neostvarene mogućnosti makedonskog jezika i sintetiše, vezuje u konca žvog izraza s druge strane, sve što je odvajkada predstavljalo poeziju. U spektru boja njegove raznovrsne poezije vidan je zbog toga napor da se iz nestabilnih tokova naše literature predje u tok mirnog i osenčanog objedinjavanja naravi koje spajaju i karakterišu jednu epohu.

Nije Gane Todorovski doneo ni kakav osoben zvuk, nikakvu osobenu nišanu nečijeg već iskazanog sveta. Stih kojim iskazuje svoj doživljaj poezije ne krije u sebi mnogo pretenzije da zapara novinom, egzibicionizmom. Tok njegovog poetskog govorenja, zbog toga, ni po čemu ne označava korak napred ili korak unatrag. Što se od klasičnih dana do danas smatralo poezijom i što je kao poezija živelo povuklo je u svoje vode i njegove prirove. Govori to o nečemu što se kod nas u treći za novinom često zaboravlja. Jer misli se i govori i mnogo pogrešno tumaći da će nas kao i one stare, »male radijačue ptice sutra naprevati, kako je strahovao jedan naš predratni pesnik. Zato što nove nužde traže nove sile, misli se da starih nuždi nema. Neke neke kome ambicije idu u tom pravcu pokušava da natpeva Edgar Alan Poe, ili našeg Lazu Kostića, na primer. Neke neke sa takvim mišljenjem o razviku, poezije pokušava da izusti stih sličan onom Lazinom »Ej, pusto more! Ej, pusti val!« i da u tome izkaže onoliko niskih i mekanih zvukova i nijansi koliko je to Laza Kostić umeo.

Pri kraju ove epohe građanske umetnosti mora se postaviti i najozbiljnije rešiti problem: šta se u umetnosti razvija a šta ostaje individualni doprinos stvaraočev. Već polako dolazi vreme kad je opasno što ljudi slabog ukusa i male kulturne jednakosti vaju za egzibicionizam i što u toj težnji ostanu samo osetljivi za draž egzibicionog, »novog«, a izgube sposobnost primanja za sve što su prošle škole i ljudi prošlih vremena u kontinuitetu svojih doprinosa ostvarili. Znači to jednu osobitu činjenicu u kojoj se ogleda ovo naše vreme, ovaj trenutak našeg vremena: »nema više ni novih škola, ni novih teorija. Budi nov po duhu ako možeš, a ako ne možeš nemoj u razne teorije i u druge besposlice da se petljaš. Ali dodje Gane Todorovski pa sa svog kraja otpočne: od najklasičnijih lepota koje su klasični stvaraoči pravili do najmodernijih zvukova koji se tek radjaju. Pravi od sebe takmaca stvoritelja poezije. Stvar je ponekad za njega ispevati pesmu o lepoti koju svi znaju, ne o svetu koji on nosi. Tako se i rodi ovaj stih: »Megu spokojnata izvišenost na borjeto« u prvom delu rečenice od dva stiha, na samom početku pesme. Prav, vitak, u tišini, treperav. Sam za sebe posebna vrednost i poseban jedan život. Jer Todorovski pripada stvaraočima volontaristički raspoloženih prema stvaralaštvu. Kao Po: »napisacu pesmu koja će se pojednako dopasti i kritičarima i publici, pa napravim — »Gavrana«. Ili sasvim sigurno, o nu drugu, još pitkiju, »Anabel Li«. Kad Todorovski suzdržava intenzitet pesme da ne bukne, on pravi tonove, liriku, nijanse. Sklopovi reči u muzikalnoj igri, u slikovitom treperanju, dočaravaju spektar dejstava poezije. Tu više dvojbe nema je li i koliko je moderno. Tu se otkriva i onaj most koji epohe čini posve bliskim. Jer ne može da se ne vidi koliko je zajedničkog u tome što pesnici na ogromnoj vremenskoj distanci, upotrebljavajući ista sred-

stva pravljenja poezije, pored obeležja svojih ličnih intenziteta, uspevaju da je na istim sredstvima i naprave.

KAJETAN KOVIČ

Daleko od potresa nemirne književne klime koja je od Prvog svetskog rata, izgleda najviše potresa doživljavala u Parizu i Beogradu, sa nekolicinom mlađih slovenačkih pesnika koji danas predstavljaju stvarnost naše literature na tom, slovenačkom, jezičkom području, pojavio se pre šest godina i Kajetan Kovič u zajedničkoj knjiži koja je, sem njega, pod naslovom »Pesmi štirih« donela već vrlo dobro poznate pesničke Zlobeca, Menarta i Pavčeka. Tri godine kasnije 1956 iste godine kad i nekoliko značajnijih pesničkih zbirki na makedonskom jeziku, pojavila se njegova prva samostalna zbirka »Prezgodnji dan«. No ni tada se Kovič nije ocrtao u obrisima koji bi ga danas karakterisali.

Iz jesenjski intonirane i sentimentalno naštimovane lirike prvih koraka u poeziju, dospelo je on u drugoj knjiži već do reskijih zvukova. Tradicionalni tok slovenačke poezije zaklonio mu je perspektive novih gradnji koje su se u poeziji uspešno izvodile. Ni snaga svog vidnog talenta nije mogao on da na starim temeljima i ukolotečenim formama prevaziđe svoje intencije. Poguban ukus tradicionalizma koji poštuje samo b'asu liniju uspona drugostepenim i trećestepenim vrednostima činio je svoje: tako se, unapred postavljena u određene koloseke, njegova poezija smirivala i vraćala među svoje obale. Posle prve samostalne knjige pokazalo se da je narasla za stepen više, ali i da se ipak nije razmahala. I kao retko kod koga, moglo se kod njega videti da je podložan jednom određenom ukusu i da sve što čini ostaje u granicama tog ukusa: bez težnje da mu namerne nove vrednosti i nove norme.

Ali stalna uspon koji Kovič čini, nagovestio je još tada, 1956 godine, novu i valjda najcvetnijiu fazu njegovu. Pesnik jesenjskih raspoloženja i blede porodične, građanske atmosfere, opet je, neprimetno, učinio još jedan korak. Što se neuspesima ponavljanja neiskazano navire sada u elipsama koje oko pesama i u samim pesmama pravi žestoku i stamenu zvonkost što u ehovima odzvanja krto se lomeći poput najreskijih zvukova narodne pesme. U gustim sklopovima živih fraza tu umesto banalnosti i sentimentalizma zvuči gola, puna reč.

Navrilo je nešto neiskazano, zadržano u tim pesmama i to po tvrdoći i čvrstini dostiže Zupaničeve pesme. Tvrdje je po glasu, po zvuku, od ponornog i jednostavnog Zajca i površinski konkretnog Zlobeca. Težak i osoben njegov glas osposobio se već za život sam po sebi, trunuto se istrigao iz samosvojnog, davno ocekivanog lučenja i zvuči propovedništvom muklih ponora, odozdo iz grlenih dubina gde se reči pretaču u pesmu.

»Bodi morje, jaz bom beli mesečine [jambor in ljubezen prvega večera.»

To je potvrda jedne nerazjašnjene teze o pesničkim intenzitetima koju je davno pre rata Krleža postavio: kad pesnik probije zakone i obale svojih dopuštenja, pa luči talog u bilo kom obliku, ali ga luči, Kovič je to učinio na izgled kasno, ali, čini se, temeljnije nego jedan naš mlađji pesnik. Svim svojim temperamentom i ukvirenim poetskim tražanjem u godinama kad je to tražanje mogao da podnosi, najjednom je napravio zaokret, podigao se za nekoliko stepeni više i sa tog novog nivoa propevao uzavrelim talogom sokova, već vreloug, muklog, opojnog.

LJUBOMIR SIMOVIČ

Još kao dečak objavio je Ljubomir Simović 1953 god. u »Mladodj kulturi« jednu pesmu čija se svaka strofa završavala zvučno primetnim stihom: »Ubile su ga puške pšenicom nabijene«.

Prolazile su otada godine, a autor tog poznatog stiha nikako nije postajao poznato pesničko ime. Knjiga koju je prošle, 1958, godine objavio u Titovom Užicu pod naslovom »Slovenske elegije«, donela je sem zapamćenog stiha i nekoliko pesama sa gorkim, poetičnim, epskim ukusom smrti. Videlo se tek tada da Ljubomir Simović ima svoj dah i svoj svet i videlo se da Ljubomir Simović uporno pogrešno pokušava iz njega da izadje. Ne čineći nikakav svestan napor da svome svetu korene na noge postavi, laća se onoga što mu je strano i što njegovi vršnjaci (da im imena ne spominjem) ovih godina tako olako eksploatišu: hoće i on ritmiku praznozvučnih stihova i to ritmiku već akademske, već uhodanu.

Ali, u »Epitafima« gde zrelo njegovo niče žito, u poslu sličnom restauratorskom, proborile su davnine jezikom zavijačnim, sumadiskim, sudbinama života i grobova, sveta pokopanog živog, u uspomeni davnih leta i korovom pretrpanih trava.

»Ovde leži tiosav sin mljka i stamene vetar predveternji oko sveće [oblece juri njenu senku oko nje«

Na početku je to jednog novog rodoljublja bez rodoljubivih stihova. Dirljivo zanose pesme naših seljačkih, primitivnih groblja i trava s neutoljenim mirisom vremena i neznanim vojnicima kojima se ratovi i ratovanja ne pamte. U ušima bubnja žito i opojno miriše istorija. Nije se mnogo reklo o onom vremenu koje je posle poslednje velike narodne pesme i prvostaničnog junakovanja isteklo, a praznina nagomilana tim nerečnim duhom to pamti. Nemirno i živo se traže koreni počev od Dobrice Čosića, od Poppe, pa sve do Ljubomira Simovića. Nije ni čudo što je gomila beogradskih pesnika tu našla svoje rudište. Neke ekskluzivnost, a neke, bogme, miris i draž ove zemlje privlači.

Sa traga naugrobnih spomenika, onih što su ih »ubile puške pšenicom nabijene«, doneo je Ljubomir Simović odlomke sveta iz koga miriše trava. Iskoristio je reči isklesane i sačuvane u kame-nu, reči koje su se kad tad sigurno morale izgovarati i sročio od njih pesme onima što su nemu-što postojali pre nas.

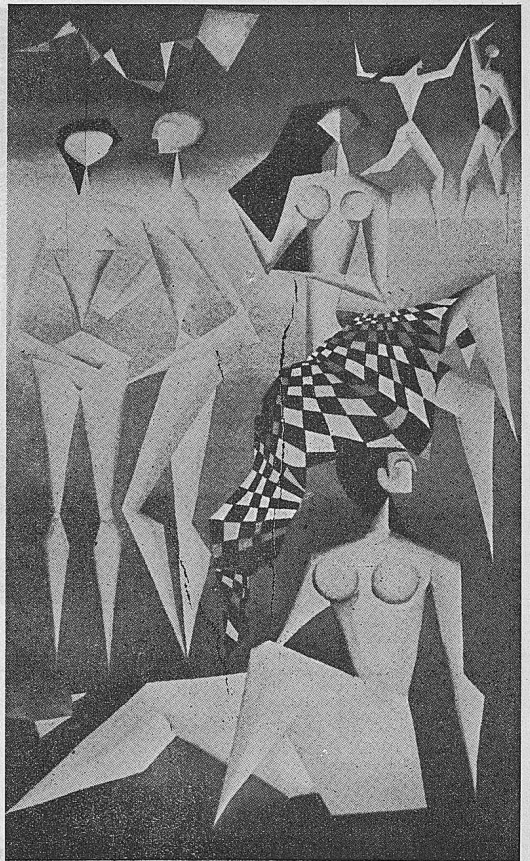
»Pada kiša zar se ovo zove [krov

Da su bar ženski bokovi da [me greju
Ne znam šta se ti klipani tamo [smeju
onaj mitraljezac u grobnicu [pretvorice vam rov«

Ali neiskusan još uvek i još uvek mladički ambiciozno zagrejan da kroz pesme »izručuje svoje lične teret«, on nam ne gradi svet celovito, od kraja. Napiše tri ili četiri izvrsne pesme i onda opet udari pa »piše za sebe«. Ostane zbog toga posle njegovih pesama da nas progoni praznina: — što nam ne daje ono što je obećao? — senke ljudskih prilika otelovljenih u reči, spletni mir opštih porodičnih tuga, vojnike koji su neosetljivi za smrt. I dah zemlje gde postoji pobožnost u čuvanju uspomena, taj dah koji se bezimeno oseća u nama i još više u našim korenima.

»Joj uleće oblačan vetar u ma [glu toplih bara
jedna zvezda prastara tu celu [pometnju stvara
joj stani reci nemoj gle pticu [kako se obara
u sunceom obrubljen plamen u [u glavu cara lazara«

Petar MILOSAVLJEVIČ

Ivan velkov

proleće

SRCE ZAVIČAJA

Ljiljanovi nose smeh mojih trepavica i slavuji otvaraju ruže na mojim obrazima, ličim na kesten u cvrkutu.

Život podignut za sebe i za smeh jednoživotna sveta; životostrast razapeta ljubavi izlobanjih nada gde čovekočovek svih republika se radja, senka nasmejanih vena.

Ritmovi razvoja u nosi nepokora. Neponičavaoci, blistavi tren sreće sunca. Kao golubovi crvene barke između zvezdanih svetova obala tez slepociloca i kućoniklića, život za životodiva.

Tu injaču uspomene kostiju pradedova što naplećak grođja ljubomorno mi čuva, Srbiju ljubavi volim i prštanje njenog svitanja, sunce od latica i smeh bez nigdebitiča, strehu bez mrzovića i ljubav koja teče bez nacenjara prošlosti. Smeh golubova u licu i krilo maja Dunava ružobeda u vremenu dok ljubim proleća. Na temenima pupoljaka zrim, na rukama Srbije, na grudima Niša i Beograda, na trasama pijukonosaca svih toja, na očima dan i noći — Dunava, na toplom snevanju pooljulje krvi banjičara, ja, medjuznanac sveta, pora bez odmorišta svoga u saču vremena što ulistalo pripada vodokocima prisustva na ružorodici beloju gde i bele rade ko obraz široke ne kidaju iz snova krevatim rukama. Prvohtela život Srbiji ga dajem.

Gordana TODOROVIC